

ROBERT ALDERIN:

Familjeföretagen

Författaren till denna artikel är direktör för Familjeföretagens förening och möter alltså dagligen de problem, som han skriver om. Det har länge varit känt, att beskattningsreglerna för små och medelstora företag verkat katastrofalt på dessas möjligheter att överleva. De är också huvudorsaken till att så många småföretag sålts eller fusionerats under senare år – i artikeln får man skrämmande siffror. Har skattereglerna utformats med denna avsikt, dvs har socialdemokraterna föredragit att handskas med större företag och velat ha bort de självständiga småföretagarna? Hr Sträng förnekade att så var fallet, men han stödde dem inte heller. Nu kan man vänta och fordra att något blir gjort, anser författaren.

”Det finns givetvis ett starkt samhällsintresse av att skattereglerna i lämplig utsträckning ges ett sådant innehåll att familjeföretagens möjligheter att leva vidare och utvecklas inte försvåras. Kapitalskatterna kan inte sällan vålla ekonomiska problem av sådan art att dylika företag inte utan vidare kan drivas i samma form som tidigare utan måste säljas till tex investmentbolag. En sådan utveckling är självfallet inte önskvärd”. (Prop 1974:98).

Detta deklarerade vår förre finansminister Gunnar Sträng så sent som 1974. Trots detta har denna ”självfallet inte önskvärda” utveckling tillåtits fortgå i accelererad takt.

1975 blev ett rekordår då det gällde fusioner i Sverige. Inte mindre än 828 köp av hela eller delar av företag registrerades av statens pris- och kartellnämnd (SPK), en ökning med 15 procent i jämförelse med 1974. Totalt berördes omkring 72 000 anställda – den högsta siffra som SPK kunnat konstatera sedan nämnden 1969 började sin kartläggning av fusioner i vårt land. I jämförelse med 1974 är det en ökning med omkring 22 000.

Av de medelstora familjeföretagen inom industrin försvinner närmare ett av tio per år. Bland de mindre företagen, med 20–100 anställda, har en femtedel fallit bort genom konkurser eller försäljningar under 1970-talet. Samtidigt som allt fler familjeföretag försvinner startas det få nya. Enligt Statens Industriverks undersökningar har nyetableringen inom tillverkningsindustrin minskat under de senaste tio åren. Andra undersökningar har gett liknande resultat.

De nya företagen täcker inte på långt när bortfallet.

Om denna utveckling fortsätter, kommer vi i början av 1980-talet att ha bara en handfull medelstora familjeföretag kvar i hela näringslivet. Uppköpen av familjeföretagen innebär alltså genomgripande förändringar av ägarstrukturen i näringslivet. Förändringstakten har ett snabbt förlopp. Ansvar för denna utveckling vilar helt på samhället.

Av Sveriges 4 miljoner förvärvsarbetande arbetar över 1 miljon i familjeföretag. Det betyder att åtminstone 3 à 4 miljoner människor i det här landet är direkt beroende av familjeföretag för sin försörjning. Jordbruk, handel och service dominerar givetvis av familjeföretag. Men även inom industrin spelar familjeföretagen stor roll. Familjeföretagen svarar för omkring en tredjedel av den totala industrissysselsättningen i landet. Regionalt är deras betydelse ännu mycket större. I de flesta län arbetar mellan en tredjedel och hälften av de industrissysselsatta i familjeföretag.

Men andelen sysselsatta i familjeföretag minskar!

Skatterna en huvudorsak

Förklaringar – mer eller mindre allmängiltiga – till att familjeföretagen som grupp gått tillbaka finns det många. Bristande lönsamhet anses ibland vara en förklaring. Men det tycks inte vara ett generellt familjeföretagsproblem. En annan förklaring är att det sk företagarklimatet inte längre känns tillräckligt stimulerande. Man upplever, med rätt eller orätt, en brist på förtroende och upp-

skattning från politikerna och opinionsbildarens sida.

Emellertid är det tre mer påtagliga svårigheter som också ofta nämns i dessa sammanhang. Det ena rör kapitalförsörjningen, dvs svårigheten att finansiera nyinvesteringar, produktutveckling, ökade försäljningsinsatser etc. Av bankernas utlåning till näringslivet går över 90 % till större företag. De mindre företagens andel av affärsbankernas utlåning har minskat under de senaste tio åren, trots att beroendet av lånat kapital ökat.

Det andra rör det extraarbete som företagen har med att lämna statistik och uppgifter till olika myndigheter. Det tredje rör skattefrågorna. Dels den löpande beskattningen av företagsledaren/företagsägaren, dels de skatter som blir aktuella i samband med att företaget ärvs.

Skatternas storlek och utformning utgör med säkerhet en av de viktigaste anledningarna till att familjeföretagens antal minskar. En del företagare betraktar detta som resultatet av en medveten politik från statens sida, medan andra mer ser det som en olycklig bieffekt av en skattepolitik, som utformats med hänsyn till andra värderingar än just familjeföretagens situation.

Det som skiljer familjeföretagens situation från andra företags är – som bekant – ägarens personliga skatter och de skatter som utgår vid ägarskiftet. Ett börsnoterat företag – eller ett kooperativt eller statligt företag – behöver inte ta hänsyn till andra skatter än företagets egna. Ägarnas skatter är deras ensak.

För familjeföretaget är det annorlunda.

Som regel har ägaren företaget som enda inkomstkälla och måste ta pengar ur företaget för att täcka sina skatter. Han kan inte som aktieägaren i börsföretaget sälja en del av vad han äger för att klara skatterna. Skall han sälja, får han räkna med att sälja hela företaget.

Svårigheterna har ökat dramatiskt under 1970-talet. En rad olika faktorer, som alla verkat i samma negativa riktning, har bidragit. Ökad inflationstakt, höjda kommunal-skatter, skärpt progression i den statliga inkomstkatten, skärpt kapitalbeskattning och de allt högre arbetsgivaravgifterna är exempel på sådana faktorer.

Särskilt för de medelstora familjeföretagen har kombinationen av skärpta kapital-skatter, fortgående inflation m m i åtskilliga fall praktiskt taget omöjliggjort överförande av företaget till nästa generation – och även fört med sig fullständigt orealistiska räntabilitetskrav. Enbart för att klara en förmögenhetsskatt på 2 % fordras en avkastning på ca 10 % på kapitalet före skatt. Då har ändå inte medräknats det som behövs för att täcka in ett framtida arvsskifte. För att ägaren skall få en behållning efter skatt på tex 50 000 kr måste företaget belastas med 350 000 kr om företagets förmögenhetsvärde är 1,5 miljon. Ägaren tvingas alltså göra företagsekonomiskt helt oacceptabla extra löneuttag för att kunna betala förmögenhetsskatt på en förmögenhet, som är fiktiv i den meningen att den – i motsats till annan förmögenhet – inte är tillgänglig för konsumtion. Om ett barn ärver ett sådant företag skall i det närmaste 700 000 kr betalas i arvsskatt.

Enbart kapitalskatterna kan alltså i åtskilliga fall fordra belopp motsvarande hela eller mer än den avkastning som normalt kan påräknas. I ett familjeföretag med ett förmögenhetsvärde på 1 miljon kr (tex ett verkstadsföretag med 60 anställda) medför förmögenhetsskatten vid innevarande års taxering en extra kostnad för företaget som är mer än 6 gånger det belopp ägaren påförs i förmögenhetsskatt. Motsvarande kostnad för ett jämförbart företag var vid 1970 års taxering "bara" 2 gånger skattebeloppet. Avkastningskravet – enbart för att täcka den ökade förmögenhetsskatten vid en värdeökning tex på grund av en investering – har femdubblats sedan 1970 för ett sådant företag!

Detta är i sanning en dramatisk och för familjeföretaget ödesdiger utveckling. Man kan på goda grunder säga att skattesystemet här kört rejält i diket och att familjeföretagen invalidiserats svårt och i många fall förolyckats helt.

Företagarens ställning

Man kan lätt föreställa sig att en man, som i 30-årsåldern ärver ett miljonföretag och gör upp en kalkyl över skattesitsen, måste ha en utomordentligt stark släktkänsla, liten konsumtionsbenägenhet och stor tilltro till sin förmåga att väsentligt överträffa genomsnittlig räntabilitet för att inte lockas av tanken att avyttra företaget och göra kapitalet mera rörligt och konsumerbart. Man kan onekligen fråga sig om det är för att det finns sådana egendomliga människor, som familjeföretagen alljämt existerar – eller

om de existerar därför att familjeföretagaren gör vad statsmakterna tydligen gjort, nämligen struntar i kalkylerna och hoppas att verkligheten på något sätt ändå inte är som den är.

Kretsen av tänkbara köpare har också begränsats genom vad man skulle kunna kalla "olycksfall i det politiska arbetet". Det sk låneförbudet och förbudet mot internöverlåtelser har införts för att begränsa vissa typer av skatteflykt. Samtidigt försvårar reglerna en troligen långt större mängd legala överlåtelser av utvecklingsbara företag till nya företagare.

Andra exempel på lagstiftning, som medfört mer eller mindre omfattande förändringar i de mindre och medelstora företagens arbetsförhållanden, är inte svåra att hitta. Åmanlagarna, specialregler för beskattning av fåmansbolag och den nya arbetsrätten är några nu aktuella problemkomplex. Det är lätt att förstå att många företagare uppfattar reformarbetet som delvis riktat mot företagsamheten. Steg för steg begränsas företagets handlingsfrihet, och nya skyldigheter tillkommer i förhållande till anställda, konsumenter och samhälle.

De psykologiska återverkningarna av politiska åtgärder kan på det sättet bli långt mera negativa än vad som framgår av en saklig analys av förändringarnas innebörd. Försäljningarna av expansiva och lönsamma familjeföretag ger kedjereaktioner långt ner i storleksgrupperna; andra företagare måste ju med fog fråga sig om de har bättre förutsättningar att klara problemen än de framgångsrika kollegerna.

Den allmänna opinionen

Den närmast fientliga attityd gentemot företagsamheten, som präglat de senaste årens samhällsdebatt och lagstiftning, har dessbättre inte något som helst stöd i den allmänna opinionen. Det är tvärtom så att företagarna har en massiv folkopinion bakom sig. Det visar två SIFO-undersökningar, som Familjeföretagens Förening låtit göra 1974 och 1976.

Redan SIFO-undersökningen 1974 antydde att familjeföretagen var mer populära än vad flertalet familjeföretagare själva tycktes tro och att denna företagsform hade en solid ställning i opinionsläget vid denna tidpunkt.

Den undersökning som gjordes 1976 visar bl a

att 76 % av svenska folket tycker att minskningen av antalet familjeföretag är en dålig utveckling,

att 74 % tycker att myndigheterna borde göra det lättare att starta och driva familjeföretag. 1974 hade 61 % den åsikten, alltså en dramatisk förändring i opinionsläget på bara 2 år. Anmärkningsvärt är att inte mindre än 72 % av fackföreningsmedlemmarna 1976 är positiva till lättnader (1974 var motsvarande siffra 57 %).

Det finns också ett påtagligt stöd i opinionen för att förmögenhetsskatt inte skall erläggas på sådant kapital som är bundet i företaget, ett krav som Familjeföretagens Förening drivit sedan länge (i 20 år!). Resultaten av dessa undersökningar borde stämma till eftertanke på sina håll.

Mot denna bakgrund förefaller det väl uppenbart, att politiker, myndigheter, fackföreningar och familjeföretagare borde ha ett

gemensamt intresse att förnya och berika dialogen med varandra om familjeföretagens villkor i Sverige.

Genomgripande åtgärder nödvändiga

En kapitalbeskattning som av politiska motiv drivs så långt, att man faktiskt omöjliggör för företag i olika branscher och situationer att överleva, måste komma i uppenbar konflikt med de samtidigt allmänna strävandena att skapa trygghet i anställningen och bereda möjligheter till ytterligare sysselsättning. Naturligtvis kan – och måste – åtskilligt göras för att förbättra de mindre företagens situation – både vad gäller de "sakliga" och de "psykologiska" problemen. Mera verkningfulla åtgärder förutsätter dock en ökad politisk vilja.

Ett utslag av den på sistone ökade viljan att åstadkomma förändringar utgör det förslag om skattelättnader i samband med överföring av företag genom arv eller gåva, som under hösten 1976 framlades av företagskatteberedningen. Detta förslag skulle om det genomförs underlätta generationsskiften i flertalet medelstora familjeföretag. Förslaget är emellertid otillräckligt för att på ett mer avgörande sätt bromsa upp den snabba utförsäljningen av familjeföretag och den därmed snabbt ökande ägarkoncentrationen inom näringslivet. Skall sådana resultat uppnås, måste åtgärderna utvidgas till att omfatta också en mer realistisk beskattning av de förmögenhetstillgångar som arbetar i ett familjeföretag. Målsättningen bör vara att helt slopa förmögenhetsskatten på arbetande kapital i familjeföretag.

Tekniska möjligheter föreligger att under 1977 komplettera företagsskatteberedningens förslag med lättnader även i förmögenhetsbeskattningen. Det kommer nu bara an på om den politiska viljan – och modet – finns. En sådan utvidgning av företagsskatteberedningens förslag är av avgörande betydelse för de mindre och medelstora företagens möjligheter att bibehålla sin självständighet och utvecklas gynnsamt.

Samtidigt har utvecklingen under senare år fört med sig andra problem, som måste angripas genom helt andra åtgärder. Främst gäller

att kostnadsutvecklingen och en allmänt pressad lönsamhet ytterligare försvagat den redan tidigare bräckliga soliditeten i åtskilliga mindre företag; detta måste kompenseras genom ökad tillgång på riskvilligt kapital,

att den omfattande uppbörds- och uppgiftsskyldigheten i synnerhet för de minsta företagen medfört en i förhållande till företagens storlek och deras tillgång på administrativ kapacitet orimlig arbetsbörda, samt

att lagstiftningen om anställningstrygghet och om beskattning av fåmansbolag medfört vissa generella, negativa konsekvenser; även med bibehållande av lagstiftningens ursprungliga intentioner bör det vara fullt möjligt att genom en teknisk översyn av dessa lagar väsentligt underlätta de mindre företagens verksamhet.

Såväl inom dessa områden som vad gäller kapitalskatterna är det ytterst angeläget att statsmakterna snabbt vidtar åtgärder. Ut-

vecklingen under den senaste 10-årsperioden har lett till en ägarkoncentration, som sannolikt redan är ogynnsam från såväl samhällsekonomiska som samhällspolitiska bedömningsgrunder. Mot denna bakgrund är

det ett grundläggande – och självklart – krav att den statliga närings- och skattepolitiken i fortsättningen målmedvetet inriktas på att stimulera tillkomst och utveckling av mindre och medelstora företag.